

6. Шакуров Р. Х. Социально-психологические основы управления: руководитель и педагогический коллектив / Рафаил Хайруллович Шакуров. – М.: Просвещение, 1990. – 208 с.

Сергєєва Н. В., м. Київ

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНОГО СУПРОВОДУ ПОЗИТИВНОГО СПІЛКУВАННЯ ДІТЕЙ ІЗ СІМЕЙ ВИМУШЕНИХ ПЕРЕСЕЛЕНЦІВ

Стаття присвячена розкриттю теоретичних основ супроводу позитивного спілкування підлітків. Охарактеризовано поняття "соціально-педагогічний супровід". Проаналізовані особливості позитивного спілкування у підлітковому віці.

Ключові слова: соціально-педагогічний супровід, позитивне спілкування, підлітки.

У зв'язку з край складною соціально-політичною ситуацією у державі сотні тисяч людей стали вимушеними внутрішніми переселенцями. Багато з цих переселенців відносяться до сімей в складі яких є поранені, дехто з них втратив житло та своїх близьких. Особливо стресовими і травматичними події стали саме для дітей, які змушені були змінити місце проживання і навчання. Діти є більш вразливими та чутливими до впливу несприятливих чинників оточуючого середовища у порівнянні з дорослими. Ці чинники впливають на дитину в період її розвитку, тим самим порушуючи нормальні процеси формування і становлення особистості. Пережитий травматичний досвід впливає на когнітивні процеси, особливості поведінки, міжособистісні відносини, самооцінку і, в цілому, на світогляд. Такі травмуючі обставини залишають дитину без стабільного, безпечного та підтримуючого оточення, яке є необхідним для її нормального розвитку та становлення, батьки, самі переживаючи тяжкий стрес та кризу ідентичності, не завжди здатні виконувати звичні сімейні ролі тим самим не маючи змоги допомогти своїм дітям. Виникає ситуація, що диктує необхідність соціально-педагогічного супроводу, який виступає одним з механізмів стимулювання процесу соціалізації, соціального розвитку і соціального виховання.

На сьогодні можемо констатувати вагомий внесок науковців у розробку

загальних основ соціально-педагогічної роботи з дітьми та молоддю (Т. Алексєєнко, О. Безпалько, І. Зверєва, А. Капська, Л. Міщик, С. Харченко та ін.).

Соціально-педагогічний супровід є однією з актуальних категорій сучасної педагогічної теорії і практики. Він є одним з тих ресурсів, які допомагають особистості пристосовуватись, розв'язувати власні проблеми і є одним з факторів успішної інтеграції та адаптації у соціумі. Підлітковий період – час активної соціалізації особистості та становлення характеру. Особливо значущим регулятором життєдіяльності й поведінки підлітка є спілкування. Процес спілкування може регулювати поведінку і діяльність особистості в суспільстві, визначаючи її дії і вчинки. Інтенсивність спілкування, його зміст, цілі та засоби є важливим фактором, що визначає розвиток особистості. Тому важливо в цей період, відповідно до вікових особливостей, визначити труднощі у спілкуванні, розвивати та підтримувати саме позитивне спілкування.

Соціально-педагогічний супровід – це забезпечення найбільш доцільного соціального розвитку, соціалізації і соціального виховання людини, його активного самовиявлення на життя. Йдеться про одну з найважливіших функцій загальнодержавної діяльності по створенню найбільш сприятливих умов для самореалізації людини на його життєвому шляху і забезпечення його участі в реалізації своєї громадянської позиції. Соціально-педагогічний супровід людини в реальній ситуації розвитку забезпечується особою, що бере або виконує функції соціального педагога в цій ситуації [4].

Спілкування є важливою духовною потребою особистості, яка зумовлена суспільним способом її буття та необхідністю взаємодії у процесі діяльності. Будь-яка діяльність не може здійснюватися успішно, якщо між учасниками взаємодії не будуть налагоджені відповідні контакти та взаєморозуміння. Важливим для особистості є набуття нею певного досвіду і навичок соціальної поведінки в процесі взаємодії з оточуючими. Існують різні підходи до розуміння поняття “спілкування”, що зумовлено складністю та неоднозначністю досліджуваного процесу.

У науковій літературі немає єдності в трактуванні такого поняття як "спілкування". Проблемі спілкування присвячено велику кількість досліджень видатних науковців.

Так, у вітчизняній науці такі науковці як Т. Алексєєнко, С. Архипова, І. Бех, О. Безпалько, Т. Дмитренко, І. Зверева, Л. Коваль, С. Хлєбїк та ін. – описують концепції соціальної взаємодії як процесу активної діяльності індивіда у зміненому середовищі. У працях Н. Ануфрієва, О. Бодальова, О. Власова, Л. Петровської та ін. розглянута комунікативна компетентність як складова соціальних здібностей особистості. Механізми соціальної взаємодії відображені в працях Г. Андрєєвої, І. Зверєвої, Г. Лактіонової, Г. Локаревої, І. Кона, А. Петровського. Особливості процесу навчання спілкуванню розглядаються в роботах А. Добрович, А. Мудрик, Л. Фрідман.

Спілкування є багаторівневим, багатовимірним, системним процесом, який володіє різними властивостями. Так, Г. Андрєєва трактує спілкування як складний процес взаємодії між людьми, що полягає в обміні інформацією, а також у сприйнятті й розумінні партнерами один одного.

Вчені О. Сергєєнкова та О. Столярчук визначають спілкування як взаємодію двох або більше людей, під час якої виникає певний контакт, що проявляється в обміні інформацією, взаємовпливі, взаєморозумінні, взаємопереживанні [1].

У літературі можна знайти два підходи до визначення структури спілкування:

- виокремлення автономних компонентів (Л. Орбан-Лембрик);
- виокремлення взаємопов'язаних компонентів (Г. Андрєєва, О. Бодальов, М. Обозов, Б. Ломов, Я. Коломінський, Б. Паригін, А. Реан).

Л. Орбан-Лембрик пропонує розглядати структуру спілкування через його автономні компоненти, такі як: мета, зміст, засоби спілкування; учасники процесу, тип зв'язку, що встановлюється між ними; мотиви, потреби, ціннісні орієнтації учасників спілкування; комунікативний потенціал суб'єктів спілкування; види й форми спілкування; соціокультурна та етнопсихологічна

специфіка спілкування; етико-психологічні й тендерні особливості спілкування; стилі, стратегії і тактики спілкування; результат спілкування [3].

Ми поділяємо позицію Г. Андреєвої, яка визначає структуру спілкування як виокремлення в ньому трьох взаємопов'язаних сторін (компонентів): комунікативної (передбачає обмін інформацією між учасниками спілкування), інтерактивної (організація взаємодії між індивідами, тобто обмін не лише знаннями, ідеями, а й діями), перцептивної (процес сприймання й пізнання партнерами спілкування один одного і встановлення на цій основі взаєморозуміння). Психологічними детермінантами спілкування у підлітковому періоді є специфічні новоутворення цього віку [1].

Основна увага в дослідженні буде зосереджена підлітках. Підлітковий вік – самий складний вік, що являє собою період становлення особистості. Тут складаються основні соціальні установки, ставлення до себе, до людей, до суспільства. Крім того, в даному віці стабілізуються риси характеру і основні форми між особистісної поведінки. В процесі соціалізації підліток орієнтується в системі соціальних зв'язків.

Науковими дослідженнями Л. Божович, Л. Виготського, Т. Драгунової, І. Кона, Р. Немова, Е. Еріксон доведено, що у підлітковому віці притаманні посилення потреб у спілкуванні, розширення соціальних контактів, активна участь у житті суспільства. Разом з тим, підлітковий етап соціалізації передусь кризі підліткового періоду, яка припадає на 12-13 років. Саме підлітковий вік вважається періодом загострення суперечок розвитку, діти відчувають гостру потребу у прояві активності. Тому успішність розвитку та підтримка у задоволенні потреб в підлітковому віці сприяє подоланню або уникненню кризи підліткового періоду [2].

Разом з цим в цей період відбувається усвідомлення дитиною своєї індивідуальності, змінюється її ставлення до навколишнього світу, до себе, інших людей, відбувається перебудова потреб і мотивів поведінки. В той же час змінюються вимоги суспільства до підлітка. У зв'язку з цим підлітку необхідно узгоджувати свої потреби з очікуваннями оточуючих і вимогами соціальних

норм. Необхідність такого узгодження пов'язана зі значними труднощами, які часто стають причиною виникнення суперечностей у розвитку підлітка та можуть перебігати у гострій формі, породжувати сильні емоції, порушення у поведінці підлітка, у їх взаєминах з дорослими, однолітками.

Важливим є процес входження дитини в нове соціальне середовище в умовах загальноосвітнього закладу, формування норм поведінки, прояву активності, що відповідають вимогам суспільства у певній ситуації. Якщо дитина не засвоює позитивний соціальний досвід, не може адаптуватися до взірців поведінки та вимог суспільства, то процес соціалізації порушується, а поведінка дитини стає соціально дезадаптованою. Така проблема набуває особливої актуальності в підлітковому віці. Це обумовлюється морфологічними та фізіологічними змінами, які відбуваються в пубертатному періоді, і роблять організм підлітка вразливим. Саме в підлітковому віці розширюється сфера соціальних стосунків, які дають підлітку новий соціальний досвід. Засвоєння цього досвіду викликає у підлітків певні проблеми. Від того, в якій мірі своєчасною і ціле відповідною буде допомога та підтримка, яка пропонується підлітку, залежить ймовірність успішного налаштування спілкування. Правильно організоване спілкування має бути позитивне.

Література

1. Загальна психологія : навч. посіб. / [О. П. Сергєєнкова, О. А. Столярчук, О. П. Коханова, О. В. Пасєка] – К. : центр учбової літератури, 2012. – 296 с.
2. Немов Р. С. Психологія: учеб. [для студ. высш. учеб. зав.] / Р. С. Немов В 3 кн. – 3-е изд. – М.: Гуманит. изд. центр ВЛАДОС, 2000. – Кн.2: Психология образования. – 608 с.
3. Орбан-Лембрик Л. Е. Соціальна психологія : підручник : у 2-х кн. Кн.1. Соціальна психологія особистості і спілкування / Л. Е. Орбан-Лембрик. – Чернівці : Книги-XXI, 2010. – 464 с.
4. Соціальна педагогіка: мала енциклопедія / [За заг. ред. проф. І. Д. Зверєва]. – К.: Центр учбової літератури, 2008. – 336 с. – С. 265.